

Отримана 24.03.2026

Прорецензована: 15.04.2026

Прийнята до друку: 20.04.2026

Електронна адреса: galinasavosh7@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-3524-9645>

Електронна адреса: gta2102@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-1722-9242>DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2026-30-63-69>

Савош Г., Гребінник Т. Соціальний контроль і девіантна поведінка у суспільстві: сучасний погляд на проблему. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філософія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2026. № 30. С. 63–69.

УДК 316.647.6:159.923.2

Галина Савош, Тетяна Гребінник

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ І ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА У СУСПІЛЬСТВІ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

У статті здійснюється комплексний теоретико-прикладний аналіз соціального контролю як фундаментального механізму забезпечення суспільного правопорядку та мінімізації деструктивних проявів девіантності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення традиційних засобів регулювання поведінки в умовах динамічної трансформації соціальних норм. Автор детально розглядає багаторівневу архітектуру соціального контролю, яка інтегрує нормативно-правові, психолого-педагогічні, соціально-економічні та медійно-комунікаційні інструментарії. У роботі проаналізовано класичні та сучасні теорії генезису девіацій, зокрема концепції аномії Е. Дюркгейма та структурної напруги Р. Мертон, що дозволило виявити кореляцію між кризовими станами суспільства та рівнем поведінкових відхилень.

Особлива увага приділяється функціональному призначенню інститутів первинної та вторинної соціалізації – сім'ї та освітніх закладів у контексті формування внутрішніх бар'єрів девіантності та навичок саморегуляції індивіда. Обґрунтовано тезу, що ефективність превенції антисоціальних проявів залежить від гармонійного поєднання формального контролю (системи юридичних санкцій та діяльності правоохоронних органів) із неформальним впливом громадської думки. Розкрито роль засобів масової комунікації як інструменту «м'якої сили», що конструює соціальні еталони та популяризує легітимні моделі успіху. У висновках наголошується, що лише цілісна державна стратегія, яка поєднує правову рестрикцію з глибокою соціальною підтримкою та психологічною корекцією, здатна забезпечити високий рівень суспільної консолідації та стабільності. Наукова новизна дослідження полягає в уточненні функціональних зв'язків між різними рівнями контролю в умовах сучасних інформаційних викликів.

Ключові слова: соціальний контроль, девіантна поведінка, інститути соціалізації, аномія, система санкцій, превенція, суспільна стабільність, правопорядок, соціальна інженерія.

Galyna Savosh, Tetyana Hrebinnik

SOCIAL CONTROL AND DEVIANT BEHAVIOR IN MARRIAGES: A CLOSER LOOK AT THE PROBLEM

The article carries out a comprehensive theoretical and applied analysis of social control as a fundamental mechanism for ensuring social law and order and minimizing destructive manifestations of deviance. The relevance of the study is due to the need to rethink traditional means of behaviour regulation in the context of the dynamic transformation of social norms. The author examines in detail the multi-level architecture of social control, which integrates regulatory, psychological, educational, socio-economic, and media-communicative toolsets. The paper analyses classical and modern theories of the genesis of deviations, in particular the concepts of anomie by E. Durkheim and structural strain by R. Merton, which allowed for identifying the correlation between the crisis states of society and the level of behavioural deviations.

Particular attention is paid to the functional purpose of the institutions of primary and secondary socialization – the family and educational institutions in the context of forming internal barriers to deviance and individual self-regulation skills. The thesis substantiates that the effectiveness of antisocial behaviour prevention depends on the harmonious combination of formal control (the legal sanctions system and law enforcement agencies' activities) with the informal influence of public opinion. The role of mass communication media as a "soft power" tool that constructs social standards and popularizes legitimate models of success is revealed. The conclusions emphasize that only an integrated state strategy that combines legal restriction with profound social support and psychological correction can ensure a high level of social consolidation and stability. The scientific novelty of the study lies in clarifying the functional relationships between different levels of control in the face of modern information challenges.

Keywords: social control, deviant behavior, institutions of socialization, anomie, system of sanctions, prevention, social stability, law and order, social engineering.

Вступ. Соціальний контроль має важливу роль в організації суспільного життя, оскільки саме завдяки системі норм, правил і санкцій забезпечується впорядкованість взаємодії між людьми. Він охоплює механізми та інститути, які спрямовані на регулювання поведінки індивідів і груп, узгодження їхніх дій із загальносуспільними цінностями та підтримання стабільності соціальної системи.

У сучасному світі, який характеризується високою динамічністю, постійними соціальними, економічними й культурними змінами, вивчення соціальної поведінки, зокрема її нормативних та девіантних проявів, набуває особливої актуальності. Глобалізаційні процеси, розвиток інформаційних технологій, зміни у структурі сім'ї, зростання рівня соціальної мобільності та вплив масової культури створюють нові умови, що формують поведінкові моделі людей і водночас породжують нові форми соціальних відхилень.

Девіантна поведінка, яка проявляється у відхиленні від загальноприйнятих норм, є не лише соціально-психологічним явищем, а й важливим індикатором стану суспільства. Масштаби девіантної поведінки та характер часто відображають рівень соціальної нерівності, ефективність державної політики, міцність соціальних інститутів та актуальні проблеми певного етапу суспільного розвитку.

Водночас сама наявність девіації стимулює вдосконалення механізмів соціального контролю, сприяє розвитку законодавства, освіти, соціальних служб та інших інституцій, покликаних забезпечувати соціальну гармонію.

Актуальність теми полягає у необхідності поглибленого розуміння того, як саме суспільство впливає на поведінку індивідів, які фактори сприяють виникненню девіантних форм поведінки та яку роль відіграє соціальний контроль у їхньому регулюванні. Дослідження цих питань дозволяє краще усвідомити природу соціальних процесів та виробити ефективні механізми попередження негативних проявів девіації.

Метою роботи є аналіз соціально-психологічних чинників девіантної поведінки та сутності соціального контролю, розгляд поняття та видів девіантної поведінки, дослідження її причин і наслідків, а також визначення ролі соціального контролю у регулюванні та попередженні девіацій у сучасному суспільстві.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становить структурно-функціональний підхід: дозволяє визначити роль соціального контролю у забезпеченні стабільності суспільної системи; системний аналіз: дозволяє розглянути соціальний контроль як систему, що складається з інститутів (сім'я, школа, поліція) та механізмів (норми, санкції); порівняльно-типологічний метод: для класифікації видів девіації та форм контролю; історико-генетичний метод: допомагає відстежити, як змінювалися уявлення про «норму» в суспільстві з часом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній науковій дискусії питання соціального контролю та девіації розглядаються через призму швидких технологічних та соціальних трансформацій.

Фундаментальну базу дослідження складають класичні концепції Е. Дюркгейма та Р. Мертона, які пояснюють відхилення від норм як результат соціальної дезорганізації (аномії) та невідповідності між цілями людини й можливостями їх досягнення. Важливим для розуміння механізмів контролю залишається підхід М. Фуко, який аналізує еволюцію дисциплінарних інститутів від фізичного покарання до всеохоплюючого нагляду.

Сучасний етап досліджень (2024–2026 рр.) характеризується кількома напрямками.

Цифровізація контролю: дослідники (зокрема Т. Дікінсон та Ф. Ван) акцентують увагу на тому, що традиційні методи нагляду поступаються місцем «алгоритмічному контролю». Девіація тепер частіше проявляється у віртуальному просторі (кібершахрайство, мережева агресія), що вимагає нових інструментів реагування.

Трансформація соціальних зв'язків: у працях Т. Хамфрі та Г. Лі переосмислюється роль неформальних інститутів (сім'ї та громади). Автори доводять, що навіть за наявності суворих законів, саме внутрішня прихильність людини до соціальних груп є ключовим стримуючим фактором девіантності. Кризові умови та конфлікти: вітчизняні науковці (наприклад, О. Висоцька) досліджують, як соціальні потрясіння та воєнні стани змінюють межу між «нормою» та «відхиленням». У таких умовах девіантна поведінка часто стає способом адаптації до стресового середовища.

Соціальна стигматизація: продовжуючи ідеї Г. Беккера, сучасні автори (зокрема В. Чобан) досліджують, як суспільство «конструює» образ девіанта та як публічне засудження в соцмережах (культура скасування) стає новим потужним інструментом неформального контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний контроль – це система засобів, норм, правил, інститутів і механізмів, за допомогою яких суспільство регулює поведінку людей, забезпечує дотримання встановлених норм і підтримує соціальний порядок. Він спрямований на узгодження індивідуальних дій із загальноприйнятими цінностями, а також на попередження та припинення девіантної поведінки.

Одним із перших, хто перетворив «соціальний контроль» на науковий термін був видатний американський соціолог Едвард Росс. Він вважав, що соціальний контроль – це те, як суспільство «підправляє» поведінку людини, щоб вона не виходила за межі дозволеного та відповідала загальним цінностям. Його ідеї можна звести до трьох головних тез [1, с. 62].

По-перше, соціальний контроль є набором інструментів, які допомагають громаді не розвалитися. Це те, що змушує різних людей діяти спільно заради порядку. По-друге, дослідник розділив контроль на формальний (закони, поліція, суди) та неформальний (виховання, релігія, громадська думка). На його думку, сором або схвалення сусідів часто діють сильніше за штрафи. По-третє, вчений вірив, що суспільством можна і треба керувати розумно. Якщо знати, як працює психіка людей, можна створювати такі умови, де порушувати правила просто не захочеться.

Важливість соціального контролю полягає в тому, що він є фундаментальним механізмом, який утримує суспільство від розпаду. Без нього спільне життя людей перетворилося б на хаос, оскільки інтереси окремих осіб неминуче вступали б у гострий конфлікт.

Соціальний контроль виконує роль «імунної системи» суспільства. Його значення визначається кількома важливими аспектами. Він забезпечує передбачуваність: люди знають, як поводитимуться інші в певних ситуаціях, що дозволяє будувати довгострокові плани. Саме контроль та обмеження девіантної (відхиленої) поведінки створюють безпечне середовище, у якому можлива індивідуальна свобода.

Для глибокого розуміння того, як працює цей механізм, на нашу думку, варто виділити п'ять основних функцій:

1. Регулятивна функція. Вона є базовою і забезпечує впорядкування поведінки індивідів. Через формування норм і правил суспільство створює стандарти, яким мають слідувати люди. Це робить соціальні взаємодії контрольованими та логічними.

2. Охоронна (стабілізуюча) функція. Полягає у збереженні стабільності суспільного ладу та підтриманні порядку. Соціальний контроль виступає запобіжником, який попереджає конфлікти та девіантні прояви.

3. Виховна функція. Сприяє формуванню у громадян моральних якостей, почуття відповідальності та дисципліни. У процесі соціалізації індивід засвоює суспільні норми настільки глибоко, що вони стають основою його самоконтролю і перетворюється на внутрішню совість.

4. Інтегративна функція. Забезпечує об'єднання членів суспільства навколо спільних цінностей. Контроль допомагає людям відчувати себе частиною цілого, зміцнюючи соціальну єдність та солідарність («ми-група»).

5. Регуляція девіантної поведінки. Ця функція спрямована безпосередньо на виявлення та корекцію відхилень. Через систему санкцій (від простого зауваження до юридичного покарання) суспільство впливає на порушників і намагається повернути їх до нормативної поведінки.

На думку українського дослідника В. Городяненка [2, с.1], соціальний контроль – це не лише примус, а передусім організація. Ефективність контролю визначається не суворістю покарань, а тим, наскільки успішно він перетворює загальносуспільні норми на особисті переконання кожної людини.

Девіантна поведінка – це тип соціальної поведінки, який суперечить прийнятим у даному суспільстві правовим, моральним, соціальним нормам і стереотипам [3, с.72]. Вона безпосередньо пов'язана з актом свідомого вибору порушувати чи не порушувати соціальну норму. З часом соціальні норми й правила та соціальні відхилення зазнають змін. Виникнення нових законів і правил спричиняє нові види девіантної поведінки, тому її оцінку здійснюють з урахуванням історичних умов, і вона має конкретний характер.

Девіація не завжди є негативною: існує також позитивна девіація (видатні досягнення, інновації, творчі прориви), яка виходить за рамки стандартів, але має корисний характер.

У сучасній соціологічній науці відсутній єдиний погляд на природу девіації. Натомість дослідники оперують комплексом теорій, що розкривають різні аспекти порушення соціальних норм.

Згідно концепції аномії Еміля Дюркгейма, девіація є продуктом періодів нестабільності та радикальних трансформацій. У такі моменти старі норми втрачають дієвість, а нові ще не встигають сформуватися. Виникає стан аномії – соціальної дезорганізації, за якої індивід опиняється у ціннісному вакуумі. Це не просто відсутність законів, а глибока «соціальна хвороба», за якої людина втрачає моральні орієнтири через суперечливість суспільних правил.

Р. Мертон трактував девіантність як результат конфлікту між культурою та соціальною структурою. Коли суспільство проголошує певні цілі (наприклад, матеріальний успіх), але не надає всім верствам населення законних інструментів для їх досягнення, виникає напруга. Девіація в цьому контексті є спробою індивіда досягти бажаного результату через порушення встановлених правил.

Едвін Сатерленд розглядав девіацію як набуту навичку. Згідно з його підходом, антисоціальна поведінка засвоюється в процесі тривалої взаємодії з делінквентним середовищем. Щоб стати «відхиленим», індивід має пройти специфічне навчання: перейняти цінності злочинної субкультури, опанувати її жаргон, стиль життя та методи діяльності, водночас відмовляючись від загальноприйнятих стандартів моралі.

Концепція соціальної нерівності пов'язує девіантність із економічною стратифікацією суспільства. Глибока прірва між багатими та бідними створює бар'єри для самореалізації, особливо серед молоді. Коли соціально прийнятні шляхи до високого заробітку та визнання виявляються закритими через низький рівень життя, молоді люди часто обирають девіантні траєкторії як альтернативний спосіб отримати громадський статус і ресурси.

Девіантна поведінка є складним багатофакторним явищем, коріння якого сягає різних площин людського буття. Її неможливо звести до єдиної причини, оскільки вона формується на перетині соціальних умов, психологічних

Сукупність чинників, що провокують відхилення від норм, можна розділити на три ключові групи.

Соціальні чинники відображають стан суспільства та його інститутів. Важливу роль тут відіграє системна криза та розпад традиційних інститутів соціалізації – сім'ї, школи та місцевих громад. Коли система норм стає розмитою, а санкції за їх порушення неефективними – рівень соціального контролю стрімко падає. Додатковим каталізатором стає вплив девіантних субкультур, де антисоціальна поведінка сприймається як групова норма, а також соціальна нерівність, що породжує відчуття несправедливості та дискримінації.

Психологічні чинники зосереджені на внутрішньому світі індивіда. До них належать особливості темпераменту та характеру, як-от підвищена агресивність, імпульсивність та емоційна лабільність. Низький рівень самоконтролю у поєднанні з неадекватною самооцінкою часто заважає особистості стримувати деструктивні пориви. Крім того, на формування девіантних нахилів суттєво впливають травматичний життєвий досвід.

Економічні чинники створюють матеріальне підґрунтя для соціальних відхилень. Бідність, тривале безробіття та загальна економічна нестабільність штовхають людей на пошук альтернативних, часто незаконних, джерел доходу. Особливо небезпечною є ситуація, коли в суспільстві культивується потреба досягти успіху за будь-яку ціну на фоні значного матеріального розшарування. У такому разі девіація стає інструментом подолання економічної прірви.

Можна зазначити, що девіантну поведінку слід розрізняти як за змістом і цільовою спрямованістю, так і за ступенем суспільної небезпечності, яка може проявлятися в різних формах – від порушень моралі, незначних вчинків до тяжких злочинів. Девіантні прояви виражаються не тільки в зовнішній, поведінковій стороні, а також до розвитку девіантної поведінки веде деформація ціннісно-нормативних уявлень, система внутрішньої регуляції.

Незважаючи на те, що слово «девіація» зазвичай асоціюється з негативом, у соціології цей термін охоплює будь-які суттєві відхилення від середньостатистичної норми. Дослідники виділяють два основні вектори – позитивний та негативний [4, с.10].

У соціологічному дискурсі девіація не розглядається виключно як негативний феномен. Її класифікують залежно від наслідків для суспільної системи на деструктивну (негативну) та конструктивну (позитивну).

Дисфункціональна (негативна) девіація охоплює сукупність поведінкових актів, що призводять до ерозії соціальних інститутів, дезорганізації суспільного ладу та завдають істотної шкоди як самій особистості, так і соціуму в цілому. До спектра негативної девіації традиційно зараховують криміналізацію суспільства.

Позитивною девіацією вважаються відхилення, що виступають рушійною силою суспільної еволюції та прогресу. Це інтелектуальний та моральний «вихід за межі», що має виражену соціальну цінність. Репрезентантами цього виду є інтелектуально-творче новаторство: революційні наукові відкриття та технічні винаходи; етичний героїзм: саможертвоні вчинки, прояви альтруїзму та активна громадянська позиція; соціальна обдарованість: екстраординарні досягнення в мистецтві, спорті чи управлінні, що задають нові стандарти людських можливостей.

Отже, розуміння природи девіації вимагає комплексного підходу. Тільки враховуючи синергію економічного тиску, соціальної дезорганізації та психологічної вразливості, можна вибудувати ефективну систему соціального контролю, яка б мінімізувала негативні прояви та стимулювала позитивні суспільні інновації.

Соціальний контроль девіантної поведінки є складним завданням, що охоплює розгалужену систему інститутів, нормативних приписів та регулятивних практик. Ефективність цієї системи є детермінантою національної безпеки та запорукою сталого суспільного розвитку.

Сучасна архітектура соціального контролю девіантної поведінки являє собою цілісну систему, де нормативно-правові, виховні, соціально-економічні та комунікаційні інструменти переплітаються у єдиний механізм підтримки суспільної стабільності [5, с.56].

Фундаментом цього процесу виступає нормативно-правовий рівень, де через інститути юридичної превенції здійснюється жорсткий формальний контроль. Кримінальне та адміністративне законодавство виконують роль базових регуляторів, що чітко визначають межі легітимності та обсяг відповідальності, тоді як інституційна вертикаль у складі поліції, прокуратури та суду забезпечує імперативне виконання цих норм і невідворотність санкцій, що логічно завершується діяльністю пенітенціарної системи, спрямованої на правове рестрикцію, тобто встановлене законом обмеження прав, свобод, діяльності або можливостей суб'єктів права (фізичних чи юридичних осіб), що застосовується для захисту суспільних інтересів, безпеки або як санкція за порушення, та ресоціалізацію засуджених суб'єктів [6, с.181].

Водночас ефективність формальних обмежень безпосередньо залежить від освітньо-виховного рівня, який закладає підвалини антидевіантної стійкості ще на етапі первинної соціалізації індивіда. Сім'я як базове мікросоціальне середовище формує первинний ціннісно-нормативний каркас особистості, який згодом доповнюється в освітніх закладах, де педагогічний супровід та психологічна підтримка нівелюють ризики аномії, а позашкільний простір інтегрує молодь у конструктивні види діяльності, мінімізуючи вплив антисоціальних груп [7, с.101].

Паралельно з виховними аспектами державна стратегія реалізується на соціально-економічному рівні, фокусуючись на нейтралізації таких детермінант девіантності, як бідність, маргіналізація та соціальна відчуженість. Це досягається шляхом впровадження спеціалізованих програм протидії залежностям і насильству, а також через економічну інклюзію та реабілітаційний супровід вразливих верств населення, що сприяє їх відновленню як повноцінних суб'єктів правовідносин [8, с.45].

Важливу роль у цій системі відіграє також інформаційно-комунікативний рівень, де засоби масової комунікації виступають інструментом «м'якої сили» для конструювання соціальних норм. Через ціннісний менеджмент, популяризацію толерантності та правову просвіту медіа формують суспільний характер і атмосферу колективного неприйняття деструктивних практик, зміцнюючи тим самим механізми неформального контролю.

У підсумку такий системний підхід, що базується на синергії репресивних державних санкцій та стимулюючих громадських ініціатив, дозволяє досягти гармонійного поєднання правового примусу з глибокою соціально-педагогічною роботою, що є запорукою високого рівня суспільної консолідації та правопорядку.

Девіантна поведінка в умовах сьогодення постає як багатогранний соціальний феномен, що безпосередньо віддзеркалює докорінні зміни у суспільному устрої. Глобалізація, цифрова революція, економічна нестабільність та збройні конфлікти формують підґрунтя для появи складних форм поведінкових відхилень. Сьогодні девіантність виходить за межі маргінальних груп, проникаючи в усі сфери людської взаємодії та вимагаючи переосмислення стратегій соціального контролю [7, с. 86].

Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується докорінною перебудовою соціальних структур, що неминуче ретранслюється у зміну поведінкових шаблонів особистості. Девіантна поведінка у соціологічному дискурсі сьогодення постає не просто як сукупність порушень правових чи моральних приписів, а як складне соціальне явище, що відображає глибокі трансформації нормативно-ціннісних

систем. Глобалізаційні процеси, стрімка цифровізація життєвого простору, економічна волатильність та інтенсифікація збройних конфліктів формують специфічне макросередовище, у якому девіантність проявляється у всіх верствах суспільства, нівелюючи традиційні уявлення про соціальну норму.

Девіантна поведінка, відхилення від загальноприйнятих норм, сьогодні є не просто випадковим порушенням правил, а прямим результатом глобальних змін у суспільстві. Розвиток технологій, економічна нестабільність, урбанізація та воєнні конфлікти створюють умови, у яких старі правила перестають працювати, а нові ще не встигли закріпитися. Це призводить до того, що девіантність охоплює все ширші верстви населення, стаючи серйозним викликом для соціальної стабільності.

Насильство проявляється не лише у фізичній агресії, а й у психологічному тиску чи економічному маніпулюванні. Соціологи пояснюють це зростанням соціальної напруги та неефективністю традиційних інститутів, таких як сім'я чи школа. Додатковим фактором є медіа та соціальні мережі, де жорстокість часто романтизується або подається як норма. Як наслідок, ми бачимо ріст домашнього насильства та агресії серед молоді, що підживлюється вживанням алкоголю, наркотиків та впливом деструктивних груп.

Цифровізація життя породила абсолютно новий тип девіацій. Цькування в інтернеті стало масовим явищем через анонімність мережі та відсутність миттєвого покарання. Психологічний тиск онлайн може мати руйнівні наслідки для психіки, особливо у підлітків. Крім того, інтернет-залежність офіційно визнані розладами, оскільки вони ведуть до соціальної ізоляції та втрати зв'язку з реальністю. Маніпулятивний контент у мережі викривлює уявлення про мораль і може провокувати агресію в реальному житті.

Молодіжна девіантність у цьому контексті вимагає особливої уваги, оскільки вона є індикатором майбутнього стану суспільної системи. Нестабільність ідентичності в умовах розмитих ціннісних орієнтирів робить підлітків схильними до ризикованої сексуальної поведінки, вандалізму та залучення до деструктивних інтернет-спільнот [9, с.91].

Нарешті, особливим фактором трансформації соціальних норм є стан війни та поствоєнний період. Війна руйнує звичне життя у країні. Виникає ситуація, коли старі правила вже не працюють, а нові ще не з'явилися. Через постійну небезпеку люди починають інакше дивитися на жорстокість – вона стає чимось звичним і навіть «дозволеною» для виживання [10, с.54; 11].

Коли бойові дії вщухають, проблеми не зникають, а просто змінюються. Ветеранам і мирним жителям важко знову звикнути до спокійного життя. Багато хто страждає від важких психологічних травм (ПТСР), а через доступність зброї зростає злочинність.

Тому дивна чи агресивна поведінка людей сьогодні – це не просто їхня «погана вдача», а наслідок великих криз у державі. Щоб це виправити, мало просто карати чи саджати у в'язницю. Держава має створити потужну систему психологічної допомоги та реабілітації для кожного, хто цього потребує.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що соціальний контроль та девіантна поведінка є взаємозалежними елементами, які визначають стабільність будь-якої суспільної системи.

Роль соціального контролю. Він постає не просто як система обмежень, а як засадничий механізм, що забезпечує впорядкованість суспільного життя. Завдяки йому поведінка індивідів стає передбачуваною, що дозволяє соціуму уникати хаосу та ефективно інтегрувати різні групи в єдину структуру. Ефективний контроль – це запорука внутрішнього порядку та цілісності держави.

Природа сучасної девіантності. Відхилення в поведінці не є випадковими – це індикатор глибоких соціальних суперечностей. Сьогодні девіації живляться економічною нерівністю, психологічною нестабільністю особистості, ризиками цифрового простору та травматичним досвідом війни. Поява нових, складніших форм девіантної активності (як-от кіберзлочинність чи воєнні аномії) свідчить про те, що традиційні методи регуляції потребують негайного оновлення.

Пріоритет комплексної профілактики. Ключовим стратегічним напрямом має стати не репресивна корекція вже скоєних правопорушень, а запобігання їхнім причинам. Профілактика має бути багатовекторною і залучати державні інституції та правоохоронні органи; освітні заклади та соціальні служби; громадський сектор. Головна мета такої роботи – нейтралізація першопричин: подолання наслідків психологічних травм, зменшення соціального розриву та підвищення рівня інформаційної безпеки.

Гармонійне функціонування суспільства можливе лише за умови балансу між дієвим соціальним контролем та гуманною, науково обґрунтованою профілактикою. Це не лише зміцнює правопорядок,

а й створює сприятливе середовище для розвитку кожної особистості. Подальші дослідження мають зосередитися на розробці конкретних методик реабілітації для учасників бойових дій та захисту молоді в умовах глобальної цифровізації.

Література:

1. Кондов К. В. Концепція соціального контролю в соціології Едварда Росса. *Український соціум*. 2011. № 2 (37). С. 61-68. Режим доступу: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2011/04/61-68__no-2__vol-37__2011__UKR.pdf
2. Гордяненко В. Г. *Соціологія*: Режим доступу: <http://nkkep.com/wp-content/uploads/2020/10/P41Sots..pdf>
3. Лазор К. П. Основні теоретичні підходи до розуміння причин девіантної поведінки підлітків. *Габітус*. 2021. Вип. 21. С. 72-76. Режим доступу: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.21.11>
4. Диса О., Шинкаренко І. *Психологія девіантної поведінки : навчальний посібник*. Дніпро: Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2024. 77 с.
5. Христюк О. Л. *Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник*. Львів: ДУВС, 2014. 192 с.
6. Василюк Т. В. Профілактика девіантної поведінки в контексті сучасних наукових досліджень. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. Київ, 2019. С. 179-186.
7. Кошова І. В., Кресан О. Д. *Психологія девіантної поведінки: Навчально-методичний посібник*. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.
8. Лещенко Т.О. *Соціальна профілактика девіантної поведінки: курс лекцій з презентацією навч. посіб.* [для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц. педагогіка»]. Полтава: ПНПУ, 2016 р. 110 с.
9. Знаковська Н. М. Проблеми девіантної поведінки в сучасному молодіжному середовищі. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2013. № 5 (97). С. 90-95. Режим доступу: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/545/561>
10. Пеца Д. Д., Росоха Я. М. Девіантна поведінка за умов воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 54–59. Режим доступу: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/9.pdf>
11. Русанов В. Девіантна поведінка населення під час війни в Україні: соціологічний аспект. *Психологія і суспільство*. 2024. № 4. Режим доступу: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/528>